

Oksana Prawyłowa
Uniwersytet im. Tarasa Szewczenki w Kijowie, Ukraina

Cyprian Kamil Norwid w tradycji ukraińskiej literatury

Artykuł skupia się na kilku zagadnieniach. Recepcji twórczości Norwida i badaniach prowadzonych przez ukraińskich literaturoznawców, osobliwości w tłumaczeniach autora *Vade-mecum* na język ukraiński, wpływu ideowo wartościujących konceptów Norwida na ukraińską świadomość artystyczną.

Zacznę od ostatniego z wymienionych, żeby nie wprowadzić błędnego przekonania o współczesnej gruntownej znajomości poezji Norwida w środowiskach ukraińskiej elity intelektualnej. Prowadzone na Ukrainie badania nad Norwidem nadal należą do niszowych. Twórczość poety jest poważana wyłącznie przez tych, którzy ściśle się z literaturą polską związali. Z kolei tłumaczenia dzieł tego twórcy, dokonane przez wybitnych poetów (Dmytro Pawłyczko, Iwan Dracz, Mykoła Bażan), nie dały planowanego efektu popularyzatorskiego. Współczesne pokolenie ukraińskich pisarzy nie podejmuje już prób tłumaczenia, trafiają się jedynie pojedyncze artykuły (Oksana Zabużko), które ratują twórczość Norwida od zupełnego zapomnienia.

Oczywiste jest, że nie odnajdziemy wzmianki o Norwidzie w wielotomowych studiach Iwana Franki. Ten fakt nie powinien dziwić. Wszak twórczość Norwida nie była znana we własnym kraju do czasów Zenona Przesmyckiego-Miriama, a przede wszystkim do momentu wydania pełnego zbioru jego twórczości pod redakcją Wiktora Gomulickiego w 1951 roku. Jedną z pierwszych wzmianek w ukraińskich pracach literaturoznawczych znajdziemy u Mikołaja Jewszana (1886–1919; wybitny krytyk, zapalony badacz literatury oraz filozofii) w rozdziale *Współczesna polska literatura*

i jej wpływ na naszą książkę *Krytyka, literaturoznawstwo, estetyka*¹. Badacz w ostrych słowach potępia ukraińskich „pseudopoetów”, „adeptów muzy, którzy nagle stają się rycerzami gotowymi wołać lud do walki” (brak konkretnych nazwisk). Twórcy, przekonuje autor, czytając teksty polskich krytyków „à la Brzozowskiego i Norwida, zaczynają być zwolennikami socjalizmu i materializmu ekonomicznego”. Jewszan piętnuje wszelkiego rodzaju „interpretacje interpretacji” polskich artystów, przeprowadzane przez ukraińskie „głowy”. Wzywa do samodzielnego, oryginalnego odczytywania literatury. Co najważniejsze: z przywołanego tekstu jasno wynika, że krytyk miał pewną wiedzę o poezji autora *Vade-mecum*.

Ani modernistyczni poeci *Młodej Muzy*, ani pracowity tłumacz polskich wieszczów Maksym Rylski („ostatnim zamysłem Maksyma Rylskiego było tłumaczenie Norwida. Ten zamysł nie doczekał się realizacji”²), ani tym bardziej inni znani tłumacze literatury polskiej nie podjęli trudu poznania twórczości Norwida. Fakt ten w pewnym stopniu zmienił dopiero wydany pod redakcją Mikołaja Bażana w 1971 roku wybór tłumaczonej na język ukraiński poezji przedstawiciela ostatniego pokolenia polskich romantyków. Pojawiło się w ten sposób 70 utworów w adaptacji takich poetów, jak: Dmytro Pawłyczko, Mykoła Bażan, Petro Tymoczko, Grygorij Koczur, Leonid Czerewatenko, Iwan Dracz, Włodzimierz Łuczuk, Roman Lubkiwski, Vitalij Korotycz.

„Imię Norwida, imię, z którego nie tak dawno ręce adoratorów ścierały proch niepamięci, zły i zimny proch, postawiłbym obok wielkiego Adama Mickiewicza, wielkiego Juliusza Słowackiego”³. Tak rozpoczyna swój wstęp Bażan, akcentując niedocенienie polskiego „pisarza-czynu”, jego tułaczkę pomiędzy romantyczną „epatacją Francji” a „pruskimi i carskimi żołnierzami”. Nie potrafiono dostrzec – przekonuje redaktor – „myśli obywatelskiej w poezji Norwida, wskazywanych przezeń obowiązków społecznych”, gdyż w Paryżu panował dekadentyzm. Nie pozwolono poecie wrócić do „rozdartej ojczyzny”. Jednak „nie rozpacz go obejmuje i nie beczynna pokora upokarza”⁴, lecz fatum przeznaczenia, z którym trzeba walczyć, nawet jeśli jest nie do pokonania.

¹ М. Євшан, *Критика. Літературознавство. Естетика*, Вид. Основа, опр. Н. Шумило, Київ 1996, с. 312-113.

² Г. Кочур, *Література Та Переклад. Дослідження, Рецензії, Літературні портрети, Інтерв'ю*, Т. 2, «Смолоскип», уп. Андрій та Марія Кочури, Київ 2008, ст. 890.

³ Ц. К. Норвід, *Поезія*, ред. М. Бажан, Дніпро, Київ 1971, ст. 5.

⁴ Там же, с. 8.

Myśl – konstatuje Bażan – rozmyślanie, sądy, przewidywanie, głęboki indywidualizm poezji Norwida układa się w giętką, rytmiczną, zarazem bogatą w obrazy, poetyczną formułę. Od prób odtwarzania stop antycznych do wiersza białego, swobodnego, niepomahowanego; od długich, ciągliwych zdań poetycznych do okrzyków [...], od archaicznych zwrotów językowych do najnowszych terminów naukowych [...] – taki diapazon ma Norwidowska poetyka, Norwidowskie słowo⁵.

Bażan docenia swoistość języka Norwida. Nie krytykuje, tylko dziwi się pięknem artystycznej wypowiedzi. Podkreśla, że pojawiają się w tej poezji przede wszystkim dwa tematy: religia i naród. Religia Norwida jest znakiem ówczesnych czasów, znamieniem ducha romantyzmu, który zmuszał pisarza do nieustannego poszukiwania sposobów godzenia sprzeczności. Niestety nie rozwija Bażan tematu religijnego. Uniemożliwiła mu to ideologia socjalistyczno-komunistyczna. Przestrzeganie w radzieckich realiach ograniczeń w opisach pewnych problematyk było warunkiem wydania jakiegokolwiek pracy badawczej. Książka Bażana nie mogła stanowić wyjątku.

„Nie od rzeczy byłoby porównać chwiejny, dwoisty, rozdarty światopogląd Norwida z celową, niebłagalną, rewolucyjno-demokratyczną twórczością Szewczenki”⁶. Według Bażana ukraińska tematyka była Norwidowi bliska dzięki przyjaźni z Bohdanem Zaleskim, przedstawicielem szkoły ukraińskiej w literaturze polskiej. Wiedzę o Ukrainie mógł czerpać z sentymentalnych wierszy Zaleskiego i nie mieć ogólnego pojęcia o rewolucyjnej Ukrainie Seweryna Goszczyńskiego.

Bażan nie ukrywa, że tomik ogranicza się do lirycznej poezji i kilku fragmentów większych dzieł. Niewiele tego. Pełny obraz poezji Norwida mogą dać dopiero dramaty, nowele i poematy. Czekają one wciąż na opracowanie ukraińskie.

Warto wspomnieć, że jeden z tłumaczy Norwida przejawiał zdecydowanie większe zainteresowanie jego twórczością. Adaptując poezje polskiego romantyzmu, Hryhorij Koczur przełożył dwa utwory Mickiewicza, dwa Słowackiego oraz szesnaście Norwida. Dlaczego wyróżnił tego akurat poetę? Wersja oficjalna mówi o chęci popularyzacji utworów mniej znanych odbiorcy ukraińskiemu⁷.

⁵ Tamże, s. 12.

⁶ Tamże, s. 18.

⁷ X. Голендзіновська-Гураль, *Класики польської романтичної літератури в перекладах Григорія Кочура. Григорій Кочур і український переклад*, Київ, Ірпінь 2004, ст. 192.

Iwan Dziuba przekonuje, że chodziło o coś innego. Obdarzonego „talentem od Boga” Koczura miała wabić przede wszystkim „wirtuozeria i skomplikowana technika, napięta gra wyobraźni”⁸ Norwida.

Rok 1971 został w Polsce ogłoszony „Rokiem Norwida”. Z okazji rocznicy urodzin wieszcz Koczur wystąpił z artykułem na jego temat. Kierowała nim chęć przybliżenia ukraińskim odbiorcom intelektualnych zawiłości w myśli romantycznego poety, jak również potrzeba przeszczepienia na ukraiński grunt wzorców patriotycznej postawy Norwida (czego brak u Bażana). Opinia publiczna zareagowała negatywnie. Radzieccy cenzorzy skrytykowali tłumaczenia Koczura, dostrzegając w nich działanie na rzecz odrodzenia języka ukraińskiego.

Choć sądy o Norwidzie budował Koczur w oparciu o ustalenia Mieczysława Jastruna i Wacława Borowego, stawiał też tezy oryginalne. Przede wszystkim za bezzasadne uznawał zestawianie jego poezji z twórczością amerykańskiej poetki Emily Dickinson. Według tłumacza: „Dickinson świadomie wybrała pozycję człowieka stojącego na uboczu życia literackiego”⁹. Norwid z kolei pragnął aktywnych, wspólnych działań artystycznych, które powinny odgrywać twórczą rolę w kształtowaniu świadomości człowieka współczesnego. „Poetyckie medytacje nad samotnością to charakterystyczna dla niej [Dickinson – O.P.] forma. Ponadto, nie znając materialnej nędzy, nie chciała w tworzeniu poezji dostrzec sposobu na utrzymanie się. Norwid liczył na zarabianie piórem”¹⁰.

Często do Norwida krytycy przyklejają epitet „myśliciel”. W pojmowaniu Koczura Norwid-myśliciel troszczy się o precyzję wypowiedzi poetyckiej, dąży do maksymalnej przyległości słowa do prawdy. „Intelektualne doświadczenie ludzkości jest ulubioną tematyką poety, w której z ochotą porusza się Norwid”¹¹.

Koczur, charakteryzując sposób wypowiedzi Norwida (po raz pierwszy na Ukrainie), dostrzega przede wszystkim znamienne łączenie słów przez myślak („Święty-pokój”, „Nasz-epos”), antynomie frazesów, karkołomne,

⁸ Г. Кочур, *Третє відлуння. Кризь поетичні обрії століть*, передмова Івана Дзюби, Київ 2008, ст. 7.

⁹ Tenże, *Література Та Переклад. Дослідження, Рецензії, Літературні портрети, Інтерв'ю*, Том 2. уп. Андрій та Марія Кочури, «Смолоскип», Київ 2008, ст. 899.

¹⁰ Tamże, s. 899.

¹¹ Tamże.

wstrząsające obrazy, „negacje ornamentu”¹². Norwid idzie własną, oryginalną drogą poezji. Wyrafinowane gry językowe mają dla niego być, zdaniem Koczura, czymś więcej niż tylko udziwnieniem przekazu, a równocześnie utrudnieniem odbioru.

W porównaniu do innych poetów romantycznych Norwid był oszczędny i dyskretny w opisywaniu, przedstawianiu emocji. Często jego zachowawcza postawa łączyła się z ironią i *pseudo*-czystą intonacją. Precyzja w budowaniu wypowiedzi jest zdumiewająca. Jako przykład przytacza Koczur cytat ze Słowackiego: „Cyprian jest takim duchem, że od niego nic nie można wziąć, ani jemu nic nie mogę dać”¹³.

Badacz nie pominął problemów, jakie pojawiły się w związku z tłumaczeniem Norwidowskich tekstów na język ukraiński. Mówi o potrzebie uważnego wczytywania się w treść poezji. Interpretacje błędne mają bowiem być wyłącznie konsekwencją niewnikliwego czytania albo nieznamomości języka. Prócz tego trzeba ciągle mieć na uwadze, że Norwid jest poetą *cogitari*, poetą nurtu filozoficznego. To obliuguje odbiorcę do obejmowania jak najszerszego spektrum wiedzy humanistycznej. Inaczej nie da się czytać Norwida.

W tekstach ukraińskich widać ewidentne błędy tłumaczenia. Jedna, nawet najdrobniejsza pomyłka lub nieścisłość rozbija cały przekaz utworu. Jak zaznaczono, każdy wyraz okazuje się w twórczości Norwida istotny. Nie sposób niczego wyrzucić lub zamienić. Łuczuk, Dracz, Korotycz, tworząc system wersyfikacji tłumaczenia, odwołują się do bardzo chwiejnego wiersza wolnego, wstawiają modernistyczne rymy, nadając poezji Norwida niezgodny z oryginalną wersją kształt. Koczur przytacza przykład wiersza *Coś ty Atenom zrobił, Sokratesie*, gdzie zamiast słowa „coś” użyto wyraz „*щось*”. Wers brzmi wówczas jak pogardliwy wyrzut robiony Sokratesowi, a nie jak współczucie. Kolejny lapsus w tym utworze dotyczy użycia zwrotu „*за декілька годин*” (za kilka godzin). Pojawia się przez to zabawna konstrukcja słowna: Ateńczycy, którzy zabili filozofa, za kilka godzin postawili mu pomnik. Na przykładzie tych błędów możemy zrozumieć, dlaczego Ukraińcy dotychczas nie rozumieją Norwida.

Podsumowując refleksje o Norwidzie, stosuje Koczur ukraińskie porzekadło: „jego życie było wyczynem”¹⁴. Podkreśla męstwo, dzięki któremu

¹² Tamże, s. 901.

¹³ Tamże, s. 902.

¹⁴ Tamże, s. 903.

przetrwiał poeta największe przeciwności, ze stoickim spokojem wierząc w historyczną sprawiedliwość.

Trzeba przyznać, że Cyprian Norwid nie znajdował się pod wpływem autorów ukraińskich (o tyle tylko, o ile Bohdana Zaleskiego można uznać za poetę ukraińskiego). Trudnym zadaniem dla komparatysty okazuje się więc śledzenie w jego twórczości pierwiastków ukraińskich. Wyzwania tego podjął się ukraińsko-kanadyjski slawista Jarosław Bohdan Rudnycki¹⁵. W artykule *Obraz Słowianina w krzywym zwierciadle Cypriana Norwida i Lesi Ukrainki* skupił się na „negatywnym przedstawieniu i interpretacji charakteru Słowian przez obu autorów”¹⁶. Podkreśla, że Norwid traktuje Rosjan i Polaków jako dwa główne narody słowiańskie. Jak przekonuje: „Rosjanie są to tacyż sami Słowianie jak Polacy – tamci z azjatyckimi, ci z europejskimi ludami pomieszani: bo tak być powinno”¹⁷. Uwaga badacza skupia się przede wszystkim na wierszu *Do Moskali-Słowian*, w którym romantyczny poeta przeciwstawia oba narody¹⁸:

Moskale bracia! Co w was jest szatanem
Tegośmy na chrzcie polskim się wyrzekli [...]”¹⁹.

Według Norwida szatan ukrywa się w duchu słowiaństwa, w słowiańskich korzeniach. Naród Polski się tego wyrzekł. Rosja, która głosi potęgę Słowian, jest „kolonią holenderską, której się oryginalność śni”. O problematyce Słowianina-naśladowcy, niewolnika, pisze Norwid w wielu utworach, między innymi w dramacie *Kleopatra i Cesarz* (postać Naśladomirza w Atenach, który „wybrać nie mógł”, jakiemu panu służyć)²⁰.

Lesia Ukrainka w wierszu *Slavus slavus* ze współczuciem i ironią potępia serwilizm Słowian:

¹⁵ Jarosław Rudnycki – ukraiński działacz społeczny, uczony, w latach 1980–1989 przedostatni premier emigracyjnego rządu Ukraińskiej Republiki Ludowej. Autor wielu prac w dziedzinie filologii słowiańskiej, był profesorem Wolnego Uniwersytetu Ukraińskiego i uniwersytetu w Winnipeg.

¹⁶ J.B. Rudnycki, *Obraz Słowianina w krzywym zwierciadle Cypriana Norwida i Lesi Ukrainki, Norwid – piewca kultury chrześcijańskiej: wkład slawistów kanadyjskich w obchody stuletniej rocznicy śmierci C. K. Norwida: 1883–1983. Materiały sesji naukowej Zjazdu Kanadyjskiego Związku Sławistów*, pod red. T. F. Domaradzkiego, Vancouver, UBC, 4-7 czerwca 1983 roku.

¹⁷ C. Norwid, *Pisma wszystkie*, t. 9: Listy, oprac. W. Gomulicki, Warszawa 1971, s. 321.

¹⁸ J.B. Rudnycki, *Obraz Słowianina*, dz. cyt., s. 31.

¹⁹ Tamże, s.32.

²⁰ Tamże, s.34.

Kiedyś w dawnych czasach silny obcokrajowiec
 Wywodził Słowian – niewolników na targowiec, –
 A dziś Słowianin, jak daleko wzrok sięga
 Sam na siebie już nakłada więzy²¹.

Rudnycki wspomina, że gorliwa, negatywna reakcja obu autorów może być reakcją na sztuczne romantyczne ideały „Słowianina sławnego”, które były popularne w XIX, panslawistycznym wieku. Najwyraźniej objawiły się one w poezji Tarasa Szewczenki, Pawła Szafarika i Aleksandra Puszkina.

Oprócz tłumaczeń z serii *Perłyny switowoji liryky* (Perły światowej liryki), są w literaturze ukraińskiej jeszcze indywidualności, które podjęły Norwidowską naukę. Sporo przekładów opublikowano w czasopiśmie „Nasza Kultura”. Wśród autorów pojawił się laureat Narodowej Nagrody im. Tarasa Szewczenki, który wraz ze Stusem należy do najbardziej konsekwentnych naśladowców Szewczenkowskiego, niepodległego ideału duchownego: Ostaп Łapski²², polsko-ukraiński artysta. Jego poezja przepełniona jest tęsknotą za dziecinnyim krajem. Wymieniając dalej tłumaczy: należący do Związku Literatów Polskich (1986) Iwan Zlatokudr²³ oraz poeta, publicysta, krytyk, członek Narodowego Związku Pisarzy Ukrainy – Iwan Szyszow²⁴.

Żeby dostrzec kunszt tłumaczeń ukraińskich pisarzy, przytoczymy wiersz *Moja piosnka* w interpretacji Szyszowa i Łapskiego:

Тяжко, тяжко завжди всюди
 Чорна нитка в'яже груди,
 В'ється скрізь, куди не йду,
 В кожнім подиху вона,
 Усміх пройняла до дна,
 Гімн, молитву і сльозу
 (Łapski)

²¹ Tamże, s. 36.

²² Ц. Норвід, *Моя пісенька*, „Наша культура” 1958, № 2, s. 6 (C. Norwid, *Moja piosenka*, „Nasza Kultura” 1958, nr 2, s. 6).

²³ Ц. Норвід, *Дай мені стрічку блактну!*, „Наша культура” 1972, № 8, s. 9. (C. Norwid, *Daj mi wstążkę błękitną!*, „Nasza Kultura” 1972, nr 8, s. 9).

²⁴ Ц. Норвід, *Ворогові, (За правду сонце ти стоїш героїв)* „Український календар” 1973, № 73, s. 243 (C. Norwid, *Do wroga*, „Uraiński kalendarz” 1973, nr 73, s. 243).

Скрізь погано і всюди,
 Та ніч іще буде:
 Біля мене, в мені, наді мною,
 Вона в подиху кожнім,
 Вона в серці порожнім
 І бринітиме вічно струною
 (Szyszow)

Źle, źle zawsze i wszędzie
 Ta nić czarna się przędzie:
 Ona za mną, przede mną i przy mnie,
 Ona w każdym oddechu,
 Ona w każdym uśmiechu,
 Ona we łzie, w modlitwie i w hymnie...

Iwan Szyszow nie odzwierciedlił budowy wiersza oryginalnego. Z jego punktu widzenia najlepszym wariantem, żeby „poradzić sobie” z Norwidem, było stworzenie wolnego „prześpiewu” utworu. Biorąc pod uwagę fakt, że artyście udało się przekazać treść i melodykę wiersza, wnioskujemy, że Szyszow nie wykorzystał w pełni swoich poetyckich możliwości, albo ostrożnie, z wahaniem podchodził do poezji Norwida. Widzimy, że refren różni się tylko ostatnimi wersami. „Drwiący uśmiech” Norwida tłumacz zamienił na „puste serce”. Takie porównanie niekoniecznie tutaj pasuje. Autor pisze bowiem o sobie, o swoim bólu, doświadcza uczucia zranionego serca. Sercu przypisywane są zróżnicowane uczucia, nie może być ono puste! Kolejna fraza: „ona we łzie, w modlitwie i w hymnie” akcentuje chrześcijański z ducha zamysł autora, czego tłumacz chyba nie dostrzegł. Niepopularna metafora „Brynity wiczno strunoju” (brzęcząca wiecznie struną) należy raczej do antycznej mitologii pieśni Orfeusza, a nie do psalmów biblijnych, do czego jest bardzo podobna w oryginale. Łapski uwzględnił precyzyjnie słowa, oddał wiernie treść wypowiedzi Norwida, nie odszedł od atmosfery i rytmu wiersza: obraz nici, która nie pozwala wolno oddychać i ścisła pierś zachowano w zgodzie z pierwowzorem.

Współczesny komparatysta literatury słowiańskiej Jewgeniusz Nahlik błyskotliwie orientuje się w twórczości Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego oraz Zygmunta Krasińskiego. Porusza się w ich historiozoficznych kontemplacjach, rozważaniach ideowych, analizuje utwory polskich poetów w płaszczyźnie porównawczej do twórczości Tarasa Szewczenki,

Aleksandra Puszkina, Michaiła Lermontowa. Interesujące dzieło Nahlika *Доля-Лос-Судьба. Шевченко і польський романтизм* ledwie wspomina o Norwidzie, i to raczej w świetle porównań do Mickiewicza:

Mickiewicz [...] definiował Boga, sferę metafizyczną, duchową w sposób szczególnie choć niekoniecznie wyjątkowy, swoisty [...], a poczucie etyki chrześcijańskiej objawiło się u niego słabiej niż u Krasińskiego i Norwida²⁵.

Literaturoznawca twierdzi, że dwaj ostatni poeci byli stanowczo przeciwni ideologii rewolucyjnej „mystycyzmu radykalnego”, „mitu powstającego”, głosili ewolucjonizm organicystyczny²⁶. Według Norwida ewolucjonizm ten musiał przejawiać się poprzez pracę jako środek ku ulepszeniu wewnętrznym jednostki. „Szaleństwu uczuć i działań, które ważne są w romantyzmie, przeciwstawiał kult pracy niestrudzonej”²⁷.

Gdy Mickiewicz w swojej twórczości wahał się między buntowniczością Prometeusza a pokorą Chrystusa, Norwid trzymał się optyki chrześcijańskiej. Nawet antyczne motywy tłumaczył przez pryzmat Biblii (*Marmur biały, Spartakus, Pompeja, Promethidion, Quidam*). Badacz wspomina, że Norwid był jednym z tych, którzy opowiadali się przeciw nowonarodzonej ideologii komunistycznej. Nahlik przyrównuje Norwida do ukraińskiego dojrzałego Kulisza, który był zdeklarowanym przeciwnikiem rewolucjonizmu i kozakofilstwa Szewczenki, podobnie jak autor *Vade-medum* wobec mesjanizmu trzech proroków.

Historyk sztuki Ihor Judkin-Ripun, analizując język Norwidowskich dramatów, twierdzi, że poszczególne zdania lub całe wyrażenia mają charakter swoistej zagadki czy łamigłówki. Oprócz intrygowania czytelnika, wywołują one dysonans poznawczy. Na podstawie takiej intencji twórczej pojawia się *ideoma*, czyli alegoria. Badacz zaczyna swój artykuł od opisu literacko-dramatycznego tła poezji Norwida. Akcentuje, że dramaty Norwida należą do „nowej dramy”, gdzie nie intryga, lecz rzeczywistość jest istotna, proste rzeczy mogą zdobyć bardzo tragiczne barwy. Nie w akcji, lecz w dialogu ujawnia się prawda. Plutokracja – najczęściej wykorzystany u Norwida wyraz na

²⁵ Є. К. Нахлік, *Доля – Лос – Судьба: Шевченко і польські та російські романтики*, НАН України. Львівське відділення Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка, ред. Є. Нахлік. Львів 2003, ст. 23.

²⁶ Тамże, s. 32.

²⁷ Д. Чижевський, *Порівняльна історія слов'янських літератур*, Київ 2005, с. 178.

określenie ówczesnego społeczeństwa – zostaje opisana przede wszystkim w *Aktorze* i *Pierścieniu wielkiej damy*. Judkin-Ripun przytacza streszczenie obu utworów. „U Norwida bardzo jasno określa się koncepcja dramy jako eksperymentalnego, artystycznego badania problemów życia. Dialogiczność odchodzi na drugi plan. Przecież teksty w ogólnej ilości można tłumaczyć właśnie w duchu barokowym”²⁸. Ciekawy jest fakt, że taka barokowość nie staje się rytualna, jednak okazuje się grą finałem dramatu (cecha wysokiej komedii). Norwid był więc założycielem nowego gatunku w Polsce.

Stwierdza badacz, że Norwid – niczym Sfinks – stawia pytania filozoficzne, których rozwikłanie niesie ze sobą pewne ryzyko. Pojawia się „gra w milczenie”, stając się podłożem scenicznej realizacji akcji. Taka fragmentacja ma potencjał aforystyczny. Specyficzna mowa utworu i telegraficzność (metoda pisma za pomocą znaków wspomaganych) jeszcze lepiej wzmaga aforystyczną potencję Norwidowskich wyrażań.

Nowoczesne ukraińsko-polskie literaturoznawstwo, obierając bardzo szerokie pole badawcze, pomagając nauce jednego kraju pojąć zawilości tematyczne drugiego, zaczęło metodologicznie pogłębiać badanie krytyki Bażanowskiej na temat Norwida. W 2012 roku Maria Tytarenko, stypendystka Fulbrighta i profesor Uniwersytetu im. Franka, przykładając do twórczości Norwida ukraińskie modele krytyki tekstu, zauważyła, że Norwid podjął zarówno polskie, jak też uniwersalistyczne tematy świata Zachodniego. Takie ujęcie znamionowało twórców polskich XVI wieku (Kochanowski), pojawiało w wieku XIX (Mickiewicz, Słowacki, Norwid), by wybrzmieć u polskich noblistów (Miłosz i Szymborska). „Im ciemniejsza noc, tym jaśniejsze świecą latarnie”²⁹, cytuje badaczka Oleksandra Honczara, by lepiej pokazać zawilości epoki, w której przyszło żyć i tworzyć Norwidowi. Według Olega Olżycza „historią intuicji twórczej” jest to, że pomaga ona pisarzowi na chwilę pojąć problemy najwyższych ludzkich uczuć i prawd świata; dotknąć tego intuicyjnie, duchowo. Zbliży się Norwid do biblijnego pojmowania świata i popiera pogląd Skoworodowskiej filozofii serca.

Norwid mówił o teorii sztuki jako syntezie intelektualnej, skierowanej przeciwko naturalistycznemu kopiowaniu rzeczywistości. Był prowokatorem intelektualnym oraz

²⁸ І. Юджін-Ріпун, *Ідіоматизація образних висловів у драмах Ципріяна Каміля Норвіда*. [в:] „Слов’янський світ”. ІМФЕ ім. М.Т. Рильського, Київ 2008, № 6, ст.130-146.

²⁹ М. Титаренко, *Парадигми інтелектуальних пошуків Норвіда-поета. Сучасна Медіакультура*. Ред. Йосип Лось. Львів-Жешув 2012, ст. 340.

zaprzeczał istnieniu sztywnych pojęć, niezmiennych prawd. Stale mówił o postulacie sztuki powszechnej i demokratycznej, chciał ożywić starożytne zasady, konkretne poglądy na temat misji społecznej i poetyckiej sztuki (starał się przekazać społeczeństwu syntezę etyki i estetyki filozofii). Artysta wyraził swoje przemyślenia na temat relacji sztuki, rzemiosła i przemysłu³⁰.

Badaczka nie tylko wpisuje Norwida do polskiego paradygmatu pisarstwa intelektualistycznego (śledzi cechy wspólne z tradycją Kochanowski–Miłosz–Szyborska), ale osadza go w światowej, zarazem ukraińskiej, tradycji poetyckiej.

Norwida i Baudelaire'a łączy dążenie do zewnętrznej emocjonalnej powściągliwość, do zwięzłego obrazowania, do intelektualizacji etycznej. Norwida i Rilkego – do reprodukcji obrazów, wydarzeń, konfliktów, przez malarstwo, rzeźbę, architekturę, muzykę (w sensie kolorami i półtonami, więc podobieństwa do *Słonecznych klarnetów* Pawła Tyczyny, tworzenie i wprowadzanie znaków zaczerpniętych z historii, cywilizacji i religii. Norwida i Eliota łączy pojęcie artystycznej oryginalność i stosunek do tradycji sztuki, wyświetlając problemy i perspektywy konfliktu epok, instynktowne potrzeby wiary, starając się stworzyć obiektywne wiersze, pozbawione znaków autorstwa³¹.

Więcej uwagi badaczka poświęca porównaniu Norwida do Wasyla Stusa. Akcentuje, że mają podobny oryginalny styl, w którym „pojawienie się najlepszych wierszy odbywa się dzięki zderzeniu, łączności przeciwieństw: z jednej strony pojawia się niesamowity zapał, z innej – filozoficzna głębość, rozsądnosc, umiarkowanie”³². Obaj poeci wykorzystali następujące poetyckie formy: krótkie wersy-wspomnienia, list, sen, urojenie, unikając albo korzystając z wewnętrznych rymów. Na końcu artykułu pada ostrzeżenie, że Cyprian Norwid jest zawieszony w pozaczasowym prometeizmie i przemawia tylko do tych odbiorców, którzy nie boją się stracić nic Ariadny i zgubić się w intelektualnej poezji Norwida.

Warto na koniec poruszyć temat dobrej tendencji: widzimy na Ukrainie ożywienie zainteresowania polską literaturą. Wskazuje na to liczba tłumaczeń klasyki, jak również nowoczesnej literatury. Norwid jest czytany i badany przez studentów. Marianna Kril – absolwentka Uniwersytetu Ma-

³⁰ Tamże, s. 346.

³¹ Tamże, s. 348.

³² Tamże, s. 349.

rii Curie-Skłodowskiej pisze, że w historii pojawiło się mnóstwo przypadków, gdy twórca został nieuznany przez współczesnych sobie czytelników. W ukraińsko-polskiej historii takimi przykładami są Hryhorij (Hryćko) Czubaj i Cyprian Kamil Norwid. „Dlaczego właśnie oni? Co mają ze sobą wspólnego?”³³. Odpowiadając, definiuje badaczka nieprzystosowanie ich poezji do realiów i potrzeb ówczesnych społeczeństw, nieprzygotowania do obcowania z tematami uniwersalnymi, powszechnymi i ponadczasowymi. Zauważa, że obaj twórcy zyskali popularność dzięki ubraniu ich słów w muzykę. Kril interpretuje poezję Czubaję, by udowodnić, jak dużo mamy – my: Ukraińcy i Polacy – wspólnego, nawet w przypadku „ciemnej” poezji.

Bibliografia:

Kril M., *Hryćko Czubaj – Cyprian Kamil Norwid: Miejsce poza epoką*, [w:] *Prolínání slovanských prostředí*, red. M. Černý, K. Kedron, M. Příhoda, Cerrveny Kostelec, Praha 2012.

Norwid C., *Pisma wszystkie*, t. 9: *Listy*, oprac. W. Gomulicki, Warszawa 1971.

Rudnycki J. B., *Obraz Słowianina w krzywym zwierciadle Cypriana Norwida i Lesi Ukrainki, Norwid – piewca kultury chrześcijańskiej: wkład slawistów kanadyjskich w obchody stułetniej rocznicy śmierci C. K. Norwida: 1883–1983. Materiały sesji naukowej Zjazdu Kanadyjskiego Związku Sławistów*, pod red. T.F. Domaradzkiego, Vancouver, UBC, 4-7 czerwca 1983 roku.

Голендзіновська-Гураль Х., *Класики польської романтичної літератури в перекладах Григорія Кочура. Григорій Кочур і український переклад*, Київ, Ірпінь 2004.

Євшан М., *Критика. Літературознавство. Естетика*, Вид. Основа, опр. Н. Шумило, Київ 1996.

Кочур Г., *Література Та Переклад. Дослідження, Рецензії, Літературні портрети, Інтерв'ю*, Том 2. уп. Андрій та Марія Кочури, «Смолоскип», Київ 2008.

³³ M. Kril, *Hryćko Czubaj – Cyprian Kamil Norwid: Miejsce poza epoką*, [w:] *Prolínání slovanských prostředí*, red. M. Černý, K. Kedron, M. Příhoda, Cerrveny Kostelec, Praha 2012, s. 109-117.

- Кочур Г., *Третє відлуння. Кризь поетичні обрії століть, передмова Івана Дзюби*, Київ 2008.
- Нахлік Є. К., *Доля – Los – Судьба: Шевченко і польські та російські романтики*, НАН України. Львівське відділення Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка, ред. Є. Нахлік. Львів 2003.
- Норвід Ц. К., *Поезія*, ред. М. Бажан, Дніпро, Київ 1971.
- Норвід Ц., *Ворогові, (За правду сонце ти стоїш героїв)* „Український календар” 1973, № 73.
- Норвід Ц., *Дай мені стрічку блакту!*, „Наша культура” 1972, № 8.
- Норвід Ц., *Моя пісенька*, „Наша культура” 1958, № 2.
- Титаренко М., *Парадигми інтелектуальних пошуків Норвіда-поета. Сучасна Медіакультура*. Ред. Йосип Лось. Львів-Жешув 2012.
- Чижевський Д., *Порівняльна історія слов'янських літератур*, Київ 2005.
- Юдкін-Ріпун І., *Ідіоматизація образних висловів у драмах Ципріяна Каміля Норвіда*. [в:] „Слов'янський світ”. ІМФЕ ім. М.Т. Рильського, Київ 2008, № 6.

Oksana Prawyłowa

Uniwersytet im. Tarasa Szewczenki w Kijowie, Ukraina

CYPRIAN KAMIL NORWID W TRADYCJI UKRAIŃSKIEJ LITERATURY

Artykuł opowiada o tłumaczeniach, badaniu i recepcji twórczości Cypriana Kamila Norwida w ukraińskiej nauce. Największe zainteresowanie Norwidem dostrzegalne jest w badaniach komparatystycznych na polu polsko-ukraińskiej literatury (Rudnycki, Judkin-Ripun, Tytarenko, Kril). Niestety brakuje nowoczesnych tłumaczeń poezji Norwida, wszystkie dostępne współcześnie pochodzą z lat 70., 80. XX wieku (Bażan, Koczur, Pawłyčko, Dracz). Badaczka koncentruje się na niektórych błędach w popularnych tłumaczeniach poezji Norwida – na podstawie ukraińskiego tłumaczenia wiersza *Moja piosnka* (Szyszow, Łapsi). W artykule zdefiniowano najpopularniejsze obszary w badaniach nad twórczością Norwida w ukraińskim literaturoznawstwie.

Słowa-klucze: Norwid, ukraińskie literaturoznawstwo, „Perło mnohocinne”, Bażan, Koczur, Tytarenko.

CYPRIAN KAMIL NORWID IN THE TRADITION OF UKRAINIAN LITERATURE

Summary

The article briefly tells about translations, investigations and comparisons of CK Norwid in Ukrainian scientific field. With an “unarmed eye” we can see increase of interest of Norwid’s poetry in Polish-Ukrainian comparative sphere (Rudnycki, Judkin-Ripun, Tytarenko, Kril), unfortunately there is lack of modern translations of Norwid’s poems because all translations are made in 1970th -1980th (Bażan, Koczur, Pawłyczko, Dracz). There are typical mistakes in translations shown in this article, also different Ukrainian translations of poem *Moja piosnka* (Szyszow, Łapsi) are compared. The article indirectly describes scientific circles of interest of Norwid in Ukrainian literature.

Key words: Norwid, Ukrainian literature, “Perlo mnohocinne”, Bażan, Koczur, Tytarenko.